Αρχαιολογία

Η έφορος Αρχαιοτήτων Αργολίδας, **Αλκηστις Παπαδημητρίου**, μιλάει στο «Βήμα» για τις «πολύχρυσες» Μυκήνες και τη νέα έκδοση που υπογράφει ξεναγώντας μας στα άδυτα του λαμπρού αυτού πολιτισμού

ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΟΥ ΑΓΑΜΕΜΝΟΝΑ

ΤΗΣ **ΕΡΗΣ ΒΑΡΔΑΚΗ**

Η παράδοση θέλει ιδρυτή των Μυκηνών τον Περσέα, γιο του Δία και της Δανάης, κόρης του Ακρισίου, του βασιλιά του Άργους. Οταν η τρομερή προφητεία πραγματώνεται και ο Περσέας σκοτώνει άθελά του τον παππού του, Ακρίσιο, μην μπορώντας να δεχτεί τον θρόνο του Αργους, τον ανταλλάσσει με την Τίρυνθα και εκεί ιδρύει τις Μυκήνες. Σύμφωνα με τον Παυσανία λοιπόν οι Μυκήνες πήραν την ονομασία τους είτε από τη λαβή «μύκητα» του ξίφους του Περσέα, που έπεσε στη θέση αυτή, είτε ακόμα από ένα μανιτάρι που σήκωσε και ανέβλυσε το νερό μιας πηγής. Για τον Ομηρο πάλι η ονομασία της πόλης αποδίδεται στη Μυκήνη, μια όμορφη νύμφη.

Οι Μυκήνες λοιπόν, η κοιτίδα του μυκηναϊκού πολιτισμού, ο οποίος κυριάρχησε για σχεδόν πέντε αιώνες στον μεσογειακό κόσμο (1600 - 1100 π.Χ.). Οι Μυκήνες που με τις ανασκαφές του Ερρίκου Σλήμαν το 1876 ήρθαν στο προσκήνιο, δίνοντας υπόσταση στο ηρωικό παρελθόν των Ελλήνων. Οι Μυκήνες με τα επιβλητικά τείχη, οι ογκόλιθοι των οποίων ήδη από την αρχαιότητα προκάλεσαν τόσο θαυμασμό, ώστε η κατασκευή τους να αποδίδεται σε Κύκλωπες. Οι Μυκήνες, με την Πύλη των Λεόντων, με το ανακτορικό συγκρότημα και το θρησκευτικό κέντρο, με τους μεγαλοπρεπείς θολωτούς τάφους, αλλά και τους βασιλικούς ταφικούς περιβόλους Α και Β, οι οποίοι συνδέονται με τα περίφημα χρυσά κτερίσματα. Γιατί, για παράδειγμα, στον Ταφικό Περίβολο Α βρέθηκε η περίφημη «μάσκα του Αγαμέμνονα», το χρυσό προσωπείο που σήμερα εκτίθεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, αποτελώντας ένα από τα πιο διάσημα εκθέματά του.

Η ανασκαφή του θολωτού τάφου του Αιγίσθου από τη Βρετανική Αρχαιολογική Σχολή, 1920-1923 (Αρχείο Βρετανικής Αρχαιολογικής Σχολής)

Μια σημαντική έκδοση

Σε αυτόν τον λαμπρό κόσμο μάς ξεναγεί λοιπόν το βιβλίο «Μυκήνες. Ταξιδεύοντας στον κόσμο του Αγαμέμνονα» (εκδ. Καπόν) που υπογράφουν η αρχαιολόγος Αλκηστις Παπαδημητρίου, έφορος Αρχαιοτήτων Αργολίδας, και η αρχαιολόγος Ελση Σπαθάρη, επίτιμη διευθύντρια του υπουργείου Πολιτισμού, η οποία υπηρέτησε για χρόνια στην Αργολίδα. Πρόκειται για μια ιδιαίτερα προσεγμένη έκδοση, με απόλυτη ισορροπία μεταξύ κειμένου και εικόνας, η οποία ξεναγεί τον επισκέπτη τόσο στον αρχαιολογικό χώρο των Μυκηνών, όσο και στο μουσείο, προβάλλοντας τελικά τον μυκηναϊκό κόσμο ως σύνολο. Μαθαίνουμε έτσι ενδιαφέρουσες λεπτομέρειες της ζωής των Μυκηναίων, όπως για παράδειγμα ότι μέσα στις καπνισμένες χύτρες που ήρθαν στο φως από τις ανασκαφές εκείνοι «μαγείρευαν δημητριακά και όσπρια χρησιμοποιώντας πάντα το υπέροχο λάδι τους μαζί με το κρασί που ήταν περιζήτητο στις ξένες αγορές». Και ότι στις διατροφικές τους συνήθειες συμπεριλαμβάνονταν το κρέας χοίρων και αιγοπροβάτων, αλλά και το κυνήγι, ενώ τα ψάρια θεωρούνταν τροφή για φτωχούς.

«Ξεκινήσαμε να γράφουμε αυτό το βιβλίο με την κυρία Σπαθάρη θέλοντας αρχικά να δημιουργήσουμε έναν οδηγό για το αρχαιολογικό μουσείο των Μυκηνών, το οποίο άνοιξε τις πύλες του το 2003. Στην πορεία σκεφτήκαμε ότι ο αναγνώστης, που πιθανόν θα έρθει μία φορά στη ζωή του για επίσκεψη στις Μυκήνες, πρέπει να έχει

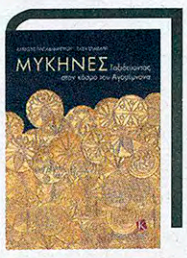

Το εξώφυλλο του βιβλίου «Μυκήνες. Ταξιδεύοντας στον κόσμο του Αγαμέμνονα» που υπογράφουν η αρχαιολόγος Αλκηστις Παπαδημητρίου, έφορος Αρχαιοτήτων Αργολίδας, και η αρχαιολόγος Ελση Σπαθάρη

μια σαφή εικόνα για το τι σήμαινε αυτός ο πολιτισμός για τον κόσμο» αναφέρει μιλώντας στο «Βήμα» η κυρία Παπαδημητρίου και συμπληρώνει: «Το βιβλίο ξεκινά λοιπόν με μια γενικότερη αναφορά στο φυσικό περιβάλλον της περιοχής, στην ιστορία των ανασκαφών, στο μυθολογικό υπόβαθρο που φέρουν οι Μυκήνες, αλλά και στη δημιουργία του αρχαιολογικού μουσείου. Από εκεί και πέρα η έκδοση παρακολουθεί την πορεία που θα ακολουθούσε ένας επισκέπτης μέσα στον αρχαιολογικό χώρο, πορεία η οποία τυγχάνει να ταυτίζεται και με την έκθεση των αρχαιολογικών ευρημάτων μέσα στο μουσείο. Ετσι, σύμφωνα με τη διάταξη των τριών αιθουσών μας, στην πρώτη παρουσιάζονται τα ευρήματα που σφραγίζουν την ανθρώπινη δραστηριότητα, η δεύτερη είναι αφιερωμένη στον θάνατο, ενώ η τρίτη αναφέρεται στα επιτεύγματα των Μυκηναίων. Τέλος, πρέπει να πω ότι το βιβλίο αυτό οφείλει πολλά στην καλαισθησία των εκδοτών του, της Ραχήλ και του Μωυσή Καπόν».

Ενας λαμπρός πολιτισμός

Μέσα από το βιβλίο ο αναγνώστης παίρνει μια σαφή εικόνα αυτού του σπουδαίου πολιτισμού. Μαθαίνει για τα μεγάλα τεχνικά έργα που πραγματοποιήθηκαν. Γιατί πέρα από τα κυκλώπεια τείχη, μαθαίνει για την ύπαρξη της υπόγειας δεξαμενής της Ακρόπολης των Μυκηνών. «Πράγματι, οι Μυκηναίοι κατάφεραν μέσω υπόγειας δεξαμενής να μεταφέρουν νερό εντός των τειχών από την πλησιέστερη φυσική πηγή που βρίσκεται 360 μέτρα ανατολικά της Ακρόπολης. Πρόκειται για ένα εξαιρετικής σύλληψης έργο που απαιτεί εξειδικευμένες γνώσεις μηχανικής, στατικής, αλλά και υδραυλικής» εξηγεί η κυρία Παπαδημητρίου. «Αποτελεί έργο των ώριμων ανακτορικών χρόνων που έρχεται ουσιαστικά να λύσει το πρόβλημα του εφοδιασμού της Ακρόπολης με πόσιμο νερό σε περίπτωση πολιορκίας. Είναι λοιπόν η εποχή που οι Μυκήνες έχουν αρχίσει να φοβούνται, που αισθάνονται απειλή».

Τι οδήγησε λοιπόν στην κατάρρευση του Μυκηναϊκού Πολιτισμού στα τέλη του 13ου αιώνα π.Χ.; Οπως σημειώνεται στο βιβλίο, κατά καιρούς έχουν αποδοθεί διάφορα αίτια: φυσικές καταστροφές, αλλαγές στο κλίμα, κοινωνικές αναταραχές, αλλά και επιδρομές ξένων φύλων που αναγνωρίζονται ως οι Δωριείς της ελληνικής γραπτής παράδοσης ή ως οι «Λαοί της Θάλασσας» των αιγυπτιακών πηγών.

Οπως πάντως θα επαναλάβει πολλές φορές στη διάρκεια της κουβέντας μας η Αλκηστις Παπαδημητρίου, ο επισκέπτης που θα βρεθεί στον αρχαιολογικό χώρο και εντυπωσιασμένος θα κοιτά το βασίλειο των Μυκηνών από το ψηλότερο σημείο στην αυλή του ανακτορικού μεγάρου, θα πρέπει να καταλάβει ότι οι άνθρωποι που βασίλεψαν σε αυτόν τον τόπο δεν ήταν τυχαίοι. Στην κορυφή βρισκόταν ο ανώτατος άρχων, ο άναξ, με την κοινωνία να ακολουθεί μία δομημένη ιεραρχία με τη μορφή πυραμίδας. «Καταλαβαίνουμε από τη μελέτη των πινακίδων της Γραμμικής Β Γραφής ότι υπήρχε μια έντονη γραφειοκρατία και μια άρχουσα τάξη με συγκεκριμένες αρμοδιότητες: κάποιος ήταν υπεύθυνος για τα εργαστήρια, άλλος ήλεγχε τον στρατό, άλλος φρόντιζε για τις ταφικές τελετές. Ομως πέρα από την άρχουσα τάξη υπήρχαν οι αγρότες που καλλιεργούσαν την εύφορη γη, οι κτηνοτρόφοι που έδιναν το μαλλί από το όποιο φτιάχνονταν τα περίφημα υφαντά που βλέπουμε στις τοιχογραφίες, οι άνθρωποι που δούλευαν στα εργαστήρια. Την ίδια στιγμή, γνωρίζουμε ότι οι Μυκηναίοι ήταν ποντοπόροι. Πέρα από τα ταξίδια τους στην Ανατολή, είχαν φτάσει μέχρι τη Βόρεια Ευρώπη για να προμηθευτούν ήλεκτρο για την κατασκευή κοσμημάτων» επισημαίνει η κυρία Παπαδημητρίου.

Αρχαιοθήρες και αρχαιοκάπηλοι

Ενα ιδιαίτερα ενδιαφέρον κεφάλαιο του βιβλίου αποτελεί αυτό που αναφέρεται στην πορεία των ανασκαφών και στο οποίο γίνεται ειδική μνεία στη λεηλασία των αρχαιοτήτων της περιοχής. Μια λεηλασία που φαίνεται να ξεκινά ήδη από τα χρόνια της αρχαιότητας. Για παράδειγμα, οι θολωτοί τάφοι των Μυκηνών, επειδή ακριβώς η τοποθεσία λόγω της κατασκευής τους ήταν ευδιάκριτη, συλήθηκαν συστηματικά ήδη από την αρχαιότητα. Οπως σημειώνεται στο βιβλίο, βαρύτερη απώλεια αξιολογείται η αρπαγή τμημάτων από τους ανάγλυφους ημικίονες της πρόσοψης του λεγόμενου Θησαυρού του Ατρέα, του θολωτού τάφου δηλαδή που δεσπόζει στη δυτική πλαγιά της ράχης της Παναγίτσας, στα νοτιοδυτικά της ακρόπολης των Μυκηνών. Πρόκειται για έναν από τους μεγαλύτερους και τελειότερους μυκηναϊκούς θολωτούς τάφους και τον πιο εντυπωσιακό από τους εννέα, που συνολικά έχουν βρεθεί στις Μυκήνες. Στο διάστημα 1807-1812 με πρωτεργάτη τον Βελή πασά, διοικητή της Πελοποννήσου – ήταν δευτερότοκος γιος του Αλή πασά των Ιωαννίνων – πραγματοποιήθηκε η απώλεια αυτών των ανάγλυφων ημικιόνων. Ο ίδιος διαβόητος αρχαιοκάπηλος εμπορευόταν τις αρχαιότητες που συλούσε μεταξύ άλλων και τον τάφο της Κλυταιμνήστρας που ανακαλύφθηκε τυχαία το 1809. Κύριοι πελάτες του ήταν οι Βρετανοί από τους οποίους, πέρα των οικονομικών απολαβών, αναζητούσε διπλωματική υποστήριξη. Ετσι, παραχώρησε χωρίς ανταλλάγματα κομμάτια του Θησαυρού του Ατρέα στον ιρλανδό μαρκήσιο του Sligo, Howe Peter Browne. Αυτός με τη σειρά του τα μετέφερε στην έπαυλή του στην Ιρλανδία, όπου παρέμειναν ξεχασμένα στα υπόγεια μέχρι το 1904, που δωρίστηκαν στο Βρετανικό Μουσείο. Ομως και ο Τόμας Μπρους, ο περίφημος 7ος κόμης του Ελγιν, είχε υφαρπάξει νωρίτερα αρχαία από τον Θησαυρό του Ατρέα με την έγκριση του βοεβόδα Ναυπλίου, με τις συγκεκριμένες αρχαιότητες να έχουν εντοπισθεί κατά τη λαθρανασκαφή που πραγματοποίησε με εντολή του Ελγιν ο κοτζαμπάσης της περιοχής Βλασσόπουλος με αμοιβή 655 γρόσια.

Μυστήριο παραμένει πάντως τι πραγματικά συνέβη με τις κεφαλές της Πύλης των Λεόντων που δεν σώζονται και πιθανότατα ήταν κατασκευασμένες από μαύρο στεατίτη. «Αραγε να καταστράφηκαν από φυσικά αίτια; Να χάθηκαν καθώς αρχαιοκάπηλοι προσπάθησαν να τις αποσπάσουν; Ή να βρίσκονται στο αμπάρι κάποιου ναυαγισμένου καραβιού στον βυθό της θάλασσας;» διερωτάται η Αλκηστις Παπαδημητρίου μιλώντας στο «Βήμα». «Είναι ένα ερώτημα στο οποίο δεν έχουμε απαντήσεις».

> *Η έκδοση παρακολουθεί την πορεία που θα ακολουθούσε ένας επισκέπτης μέσα στον αρχαιολογικό χώρο, πορεία η οποία τυγχάνει να ταυτίζεται και με την έκθεση των αρχαιολογικών ευρημάτων μέσα στο μουσείο*

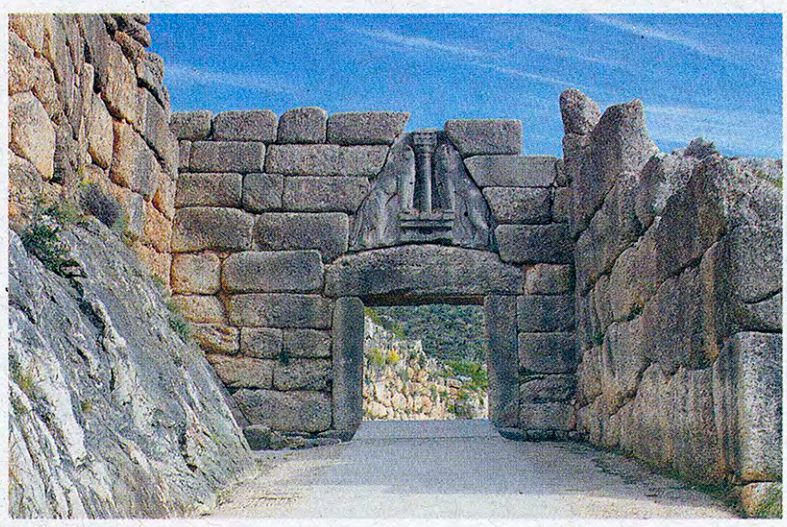

Η Πύλη των Λεόντων, η κεντρική είσοδος της Ακρόπολης των Μυκηνών. 13ος αι. π.Χ. (Αρχείο Εκδόσεων Καπόν. Φωτογράφος: Μωυσής Καπόν)

ΛΙΝΑ ΜΕΝΔΩΝΗ

«ΣΤΟΧΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ Η ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ»

Στις 22 Μαρτίου οι αρχαιολογικοί χώροι μάς υποδέχθηκαν ξανά. Φυσικά με όλους τους περιορισμούς που επιβάλλει η πανδημία. Και οι πρώτες εκτιμήσεις δείχνουν ότι η απόφαση της επαναλειτουργίας τους σωστά συγκαταλέχθηκε στην πρώτη δέσμη αποσυμπίεσης των μέτρων.

Ποια είναι λοιπόν τα πρώτα στοιχεία για την επισκεψιμότητά τους; «Από τις 22 Μαρτίου – ημέρα επαναλειτουργίας των αρχαιολογικών χώρων – έως τις 7 Απριλίου, δηλαδή, μέσα σε 15 ημέρες, περισσότεροι από 20.118 επισκέπτες πέρασαν τις πύλες των 15 χώρων που προσελκύουν, συνήθως, τη μεγαλύτερη επισκεψιμότητα» απαντά στο «Βήμα» η υπουργός Πολιτισμού Λίνα Μενδώνη, τονίζοντας ότι η Ακρόπολη, η Αρχαία Αγορά, το Σούνιο, το Λύκειο Αριστοτέλους, η Ρωμαϊκή Αγορά, η Βιβλιοθήκη του Αδριανού, ο Κεραμεικός, οι Δελφοί, η Κνωσός, η Αρχαία Επίδαυρος, οι Μυκήνες, η Αρχαία Ολυμπία, η Αρχαία Μεσσήνη, το Ασκληπιείο της Κω και η Λίνδος είναι οι χώροι που συγκεντρώνουν το 70% της συνολικής επισκεψιμότητας κατ' έτος.

Φυσικά, όπως ήταν αναμενόμενο, και επισημαίνει και η υπουργός, ο συνολικός αριθμός των εισιτηρίων, σε σύγκριση με αντίστοιχες περιόδους προ πανδημίας, όταν ο τουρισμός ήταν ανοιχτός, όταν τα ταξίδια δεν είχαν περιορισμούς, είναι αναλογικά μικρός. «Ωστόσο, είναι θεωρώ ευοίωνο το αποτέλεσμα, όταν στις παρούσες συνθήκες, περισσότερο από ποτέ, η επίσκεψη στους αρχαιολογικούς χώρους αποτελεί μία θαυμάσια επιλογή για τους έλληνες επισκέπτες και για την ελληνική οικογένεια. Το αρχαιολογικό τοπίο συνδυάζει ιστορικές μνήμες, έργα τέχνης του παρελθόντος, αλλά και την ομορφιά, τη γαλήνη, την αίσθηση της φύσης. Προσφέρει τη δυνατότητα στοχασμού και ταυτόχρονα ψυχαγωγίας, με την έννοια της αγωγής της ψυχής, παρέχοντας γνώση και αυτογνωσία».

Οι προβλέψεις για το καλοκαίρι

Οπως επισημαίνει η Λίνα Μενδώνη, οι προβλέψεις για τον ελληνικό τουρισμό το καλοκαίρι του 2021 είναι ιδιαίτερα θετικές και «έτσι αντίστοιχα αναμένουμε να είναι θετικά τα αποτελέσματα επισκεψιμότητας στους αρχαιολογικούς χώρους και στα μουσεία», τα οποία όπως ανακοινώνει «θα επαναλειτουργήσουν σύντομα».

Σύμφωνα με τη Λίνα Μενδώνη, «τηρώντας αυστηρά τα υγειονομικά πρωτόκολλα τόσο για την ασφάλεια των επισκεπτών όσο και των εργαζομένων, και με δεδομένο ότι εξελίσσεται ταχύτατα το πρόγραμμα εμβολιασμού, πιστεύουμε ότι το καλοκαίρι του 2021 θα καταγραφεί ως το καλοκαίρι της αισιοδοξίας, με θετικά αποτελέσματα και για τον πολιτιστικό πλούτο της χώρας».